

Hele verdens
befolkning:
7,2 mrd.
(2015)

10–24 år

1,8 milliarder grunner

Ungdom,
utvikling og
bærekraft

Rapport 12

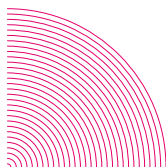

**Rapporten er skrevet av LNU
ved Markus Nilsen Rotevatn
og Ingvill Breivik.**

Design og illustrasjon:
Kristoffer Nilsen [saftogvann.com]
Trykk: Gamlebyen Grafiske
Opplag: 600

Rapporten er finansiert av Norad.

Ungdom – nøkkelen til bærekraftig utvikling

2015 var et år for historiebøkene. FN fylte 70 år, og jubilantens medlemsland ble endelig enige om en global avtale for å stoppe klimaendringene. I tillegg vedtok de samme landene historiens mest ambisiøse globale utviklingsagenda, og FNs sikkerhetsråd vedtok resolusjon 2250 om ungdom, konflikt og radikalisering. Resolusjonen er tydelig på at ungdom har en svært viktig rolle som deltakere i utviklingen av fredelige samfunn, og ikke minst i det forebyggende arbeidet mot krig og radikalisering. 2015 var også året mange fikk fornyet tro på at vi kan møte verdens store utfordringer gjennom globalt samarbeid, slik som generasjonene før oss gjorde. De som grunnla FN i 1945 og fikk slutt på den kalde krigen. FNs generalsekretær Ban Ki-Moon har erklært at vi er den første generasjonen som kan utsette fattigdom og den siste generasjonen som kan stoppe klimaendringene.

I statsminister Erna Solbergs tale til FNs generalforsamling 2015 understreket hun at alle verdens land må gå sammen for å unngå

en «tapt generasjon». I 2014 var en fjerdedel av verdens befolkning mellom 10 og 24 år, og dagens ungdomsgenerasjon er historiens største. Vi er ikke først og fremst barn, men vi er heller ikke voksne. Vi er ungdom, og vi nevnes kun fem ganger i bærekraftsmålene.

Over 500 millioner unge sliter for å overleve på under to dollar om dagen. 60 prosent av unge i utviklingsland verken jobber eller går på skole. Når vi vet at ungdomsarbeidsledigheten er over tre ganger så høy som den øvrige arbeidsledigheten, er det påfallende at den norske regjeringen ikke har ett eneste tiltak knyttet til ungdom i sin stortingsmelding om arbeidsliv og jobbskaping i bistanden.

Når FNs generalforsamling ikke tar inn over seg rollen ungdom kan og må spille i utvikling, og ser ut til å ha glemt ungdom da bærekraftsagendaen ble vedtatt, er det svært viktig at landene som har forpliktet seg til å nå målene forstår en ting: ungdom er nøkkelen til suksess for disse målene. Uten ungdoms eierskap til utvikling, uten ungdomsperspektivet i implementeringen og uten ivaretagelse av ungdoms rettigheter, vil FNs bærekraftsmål aldri kunne nås.

Med denne rapporten ønsker LNU å gi norske myndigheter fasiten på hvordan ungdom kan involveres i arbeidet med å nå bærekraftsmålene. Vi står klare – bruk oss!

Stian Seland, leder i LNU

Sammendrag

FNs nye bærekraftsmål skal være hele verdens dugnad for bærekraftig utvikling. For at en slik dugnad skal lykkes må det være klart hvem hele verden er. I 2014 var over en fjerdedel av verdens befolkning mellom 10 og 24 år gamle. Nesten 90 prosent av disse ungdommene bor i utviklingsland. Aldri før i historien har det vært flere ungdom i verden og andelen fortsetter å øke.¹ Svært mange av utfordringene skissert i bærekraftsagendaen gjelder altså særlig for ungdom.

Til tross for at vår tids ungdomsgenerasjon er den største i verdenshistorien og at ungdom har påvist større risiko for å være fattig, er det påfallende lite utviklingsarbeid og politisk innsats som faktisk retter seg mot (og enda mindre inkluderer) denne delen av befolkningen. Dette gjelder også norsk utenriks- og utviklingspolitikk.

Mangelen på tilgang til et skikkelig arbeidsmarked, utdanning og nødvendige helsetjenester er i dag blant de største

hindrene for oppfyllelse av ungdoms menneskerettigheter. I tillegg er mangel på likestilling og faktiske seksuelle rettigheter med på å utfordre ungdoms rettighetssituasjon.

36 prosent av verdens 202 millioner arbeidsledige er unge mellom 15 og 24 år. Det er tall som er tre ganger høyere enn for den øvrige delen av befolkningen. 60 prosent av unge i utviklingsland verken jobber eller går på skole. Over fem hundre millioner unge sliter for å overleve på under 2 dollar dagen.² Samtidig er det stadig mindre samsvar mellom utdanningssystemer og arbeidsmarkedet, slik at vi får en rekke utdannede ungdommer uten noen reelle muligheter til å få brukt sin ervervede kunnskap i en jobb.³

LNU mener at skal man nå bærekraftsmålene må ungdom bli involvert og engasjert i implementeringen og oppfølgingen av FNs bærekraftsagenda de neste 15 årene. Dersom man skal nå mål om økonomisk og bærekraftig vekst og omfordeling er

«Skal man nå bærekraftsmålene må ungdom bli involvert og engasjert i implementeringen.»

historiens største ungdomsgenerasjon nøkkelen til suksess.

Mange av landene med den største ungdomsandelen i dag er blant de fattigste i verden, men med de rette tiltakene kan de store ungdomskullene frigjøre overskudd og verdiskapning. Med målrettet politikk og investeringer i helse, utdanning og sosial kapital (som inkludering i og tilgang til politiske beslutninger) er dagens store ungdomsgenerasjon en av gruppene med størst potensiale til å bevege land ut av fattigdom.

Norge har forpliktet seg til bærekraftsmålene. Statsminister Erna Solberg sa i sin tale til FN da bærekraftsagendaen ble vedtatt i 2015 at Norge skal gjøre sitt ytterste, både på hjemme- og bortebane for å nå målene innen 2030. Denne rapporten viser at for at dette arbeidet skal lykkes er det helt nødvendig å inkludere ungdom i det. Dersom ungdom inkluderes på en reell og meningsfull måte viser erfaringer fra lignende initiativ for ungdomsmedvirkning at det kan gi gode

resultater, både i implementering og politisk oppfølging. LNU foreslår derfor to tiltak:

1. Utenriksdepartementet oppretter en støtteordning for ungdomssamarbeid med målsetting om å bidra til bærekraftsmålene.
2. Utenriksdepartementet inkluderer en ungdomsdelegat i departementets oppfølging av bærekraftsmålene i FN.

Tiltakene tar utgangspunkt i at ungdom bør inkluderes i både implementering og oppfølging av bærekraftsmålene. En delegatordning vil sikre at ungdom kan bidra i oppfølgingen av målene globalt, mens støtteordningen vil bidra til at ungdom kan delta i implementering av bærekraftsmålene nasjonalt. Dette er to tiltak som utfyller hverandre, og som til sammen er en mulighet til en helhetlig norsk ungdomssatsning for å nå bærekraftsmålene.

1. UNFPA (2014)
2. *ibid.*
3. Honwana (2013)

1. De nye bærekraftsmålene

1.1. Utvikling for alle

FNs generalforsamling vedtok i 2015 en svært ambisiøs ny bærekraftsagenda, i form av resolusjonen *Transforming Our World: the 2030 Agenda for sustainable development*. 17 mål og 169 delmål overtar den utviklingspolitiske stafettpinnen etter tusenårsmålene og vil definere den globale utviklingsinnsatsen i årene 2015 til 2030.⁴

Proessen frem til den vedtatte

resolusjonen er omtalt som et av de mest omfattende samarbeidsprosjektene i FNs historie. Agendaen bygger på flere år med debatter, konsultasjoner, datainnsamling, forhandlinger, aktivisme og forskning. Den er et resultat av globalt demokrati, og FN har vist at de er i ferd med på å tilpasse seg dagens politiske situasjon der man snakker mer om governance enn governments, styresett fremfor regjeringer. Det vil være avgjørende for å nå målene at også gjennomføringen preges av en slik inkluderende tankegang.

Resolusjonen understreker at målene ikke kan oppnås uten styrket global solidaritet og

ILLUSTRASJON: GLOBALGOALS.ORG OG FN-SAMBANDET (NORSK OVERSETTELSE)

deltakelse fra alle land, alle aktører og alle mennesker. Arbeidsprinsippet «leave no one behind» understreker agendaens altomfattende målsetting. Gjennomføring av dette globale bærekraftsprosjektet er avhengig av nye globale partnerskap og deltagelse fra alle grupper og aktører i arbeidet.

1.2 Aldri nevnt, ofte glemt

Bærekraftsmålene skal være hele verdens dugnad for bærekraftig utvikling. For at en slik dugnad skal lykkes må det være klart hvem hele verden er. I 2014 var over en fjerdedel av verdens befolkning mellom 10

og 24 år gamle. Nesten 90 prosent av disse ungdommene bor i utviklingsland. Aldri før i historien har det vært flere ungdom i verden og andelen fortsetter å øke.⁵ Svært mange av utfordringene skissert i bærekraftsagendaen gjelder altså særlig for ungdom.

Mangelen på tilgang til et skikkelig arbeidsmarked, utdanning og nødvendige helsetjenester er blant de største hindrene for oppfyllelse av ungdoms menneskerettigheter. I tillegg er mangel på likestilling og faktiske seksuelle rettigheter med på å utfordre ungdoms rettighetssituasjon.

4. A/res/70/1 (2015)

5. UNFPA (2014)

36 prosent av verdens 202 millioner arbeidsledige er unge mellom 15 og 24 år. Tallet er tre ganger høyere enn befolkningen for øvrig. 60 prosent av unge i utviklingsland verken jobber eller går på skole. Over 500 millioner unge sliter med å overleve på under 2 dollar dagen.⁶ Samtidig er det stadig mindre samsvar mellom utdanning og arbeidsmarkedet. Dermed får vi en rekke utdannede ungdommer uten noen reelle muligheter til å få jobb på bakgrunn av sin kompetanse.⁷

I følge Verdens Helseorganisasjon (WHO) har nærmere 20 prosent av ungdom mellom 15 og 24 år hatt en mental lidelse. I 2012 døde 1,3 millioner ungdommer av unngåelige og kurerbare sykdommer. Hiv og aids forårsaker nest flest dødsfall blant ungdom i dag. Mens generelle tall viser at man er i ferd med å få kontroll over hiv-epidemien fortsetter hiv-relaterte dødsfall blant ungdom å øke.⁸

Det er påfallende lite utviklingsarbeid og politisk innsats som faktisk retter seg mot (og enda mindre inkluderer) ungdom. Dette til tross for at vår tids ungdomsgenerasjon er den største i verdenshistorien, og at de er mest utsatt for fattigdom.

I to av tre land får ikke ungdom delta i å utforme nasjonale utviklingsplaner og strategier for fattigdomsreduksjon i følge FNs befolkningsfond.⁹ Da Stortinget vedtok stortingsmeldingen om menneskerettigheter, *Muligheter for alle* i 2015, var ungdom som satsningsområde fullstendig utelatt fra meldingens analyse og tiltaksliste. Dette til tross for at meldingen ble vedtatt «i lys av

de stadig mer komplekse utfordringene verden står overfor».¹⁰ Den manglende forståelsen for ungdom som en rettighetshaver og en aktør i arbeidet med utvikling er også gjennomgående i resolusjonen om bærekraftsmålene. Ungdomsmedvirkning og ungdomsperspektivet

i menneskerettighetene utelates, og dagens generasjon ungdom står i fare for å bli glemt.

Faller mellom to stoler

Når ungdom glemmes er det ikke nødvendigvis fordi de ikke anses som viktige, men fordi det er lettere å fokusere på andre faste grupper. En åpenbar utfordring er at ungdom lett blir kasteball mellom barnas verden og voksenverden i arbeidet med menneskerettigheter:

«I utviklingspolitikk og bistand blir ofte ungdom ukritisk plassert i samme setning som barn, og ettersom barn er en enklere definert gruppe med juridiske rettigheter blir ofte tiltak gjennomført på barns premisser. Samtidig er de generelle menneskerettighetene ofte tolket av godt etablerte voksne mennesker, og behov og tiltak er tilpasset disse.»¹¹

Ungdom faller mellom to stoler dersom de verken er til stede der fortolkningen gjøres, eller har en klart definert status som målgruppe med allerede godt belyste behov. Det faktum at under to prosent av verdens parlamentarikere er under 30 år,¹² og det ikke finnes noen definerte ungdomsrettigheter, kan videre forklare hvorfor ungdoms menneskerettigheter brytes i større grad enn andre.

Erfaringene fra FNs tusenårsmål viser at det er en sammenheng mellom de målene man har hatt utfordringer med å oppnå, og manglende inkludering av målgruppen. Et tydelig eksempel på dette er mangelen på forståelse for at det er unge førstegangsfødende kvinner som er hardest rammet av mødredødelighet. Behovene til en 16 år gammel mor og en 40 år gammel mor vil være svært forskjellige.¹³ Mangelen på en generasjonsanalyse og inkludering av kvinner i den mest sårbare aldersgruppen er knyttet til vedvarende utfordringer med mødredødelighet.¹⁴ Skal vi nå bærekraftsmålene må ungdom i større grad bli involvert og engasjert i utvikling, implementering og oppfølging av FNs bærekraftsagenda de neste 15 årene.

6. ibid.

7. Honwana (2013)

8. UNFPA (2014)

9. ibid.

10. Mld. St. 10 (2015)

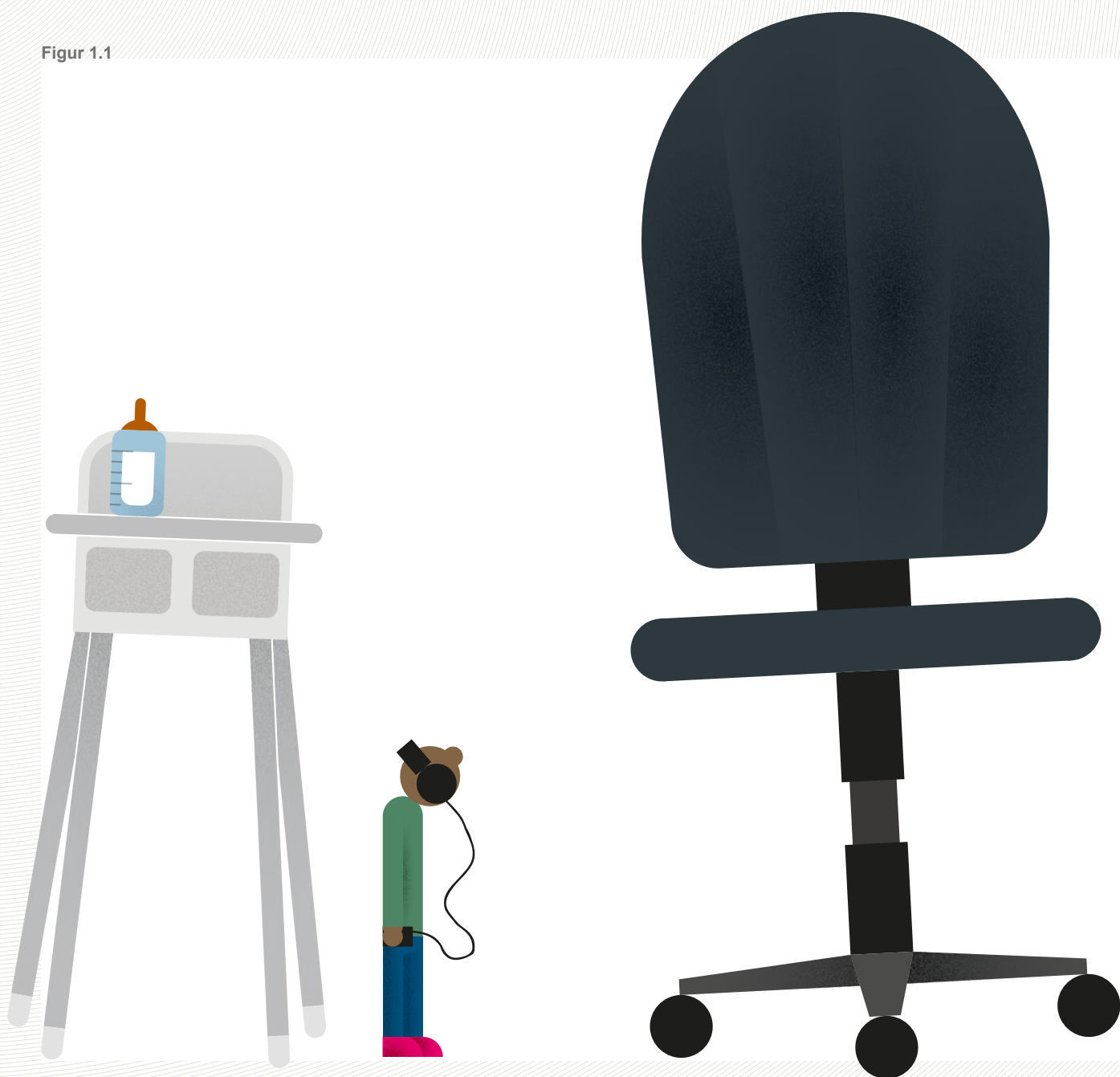
11. Seland (2014)

12. UNDP og Inter-Parliamentary Union (2012)

13. FN (2013)

14. UNFPA (2014)

Figur 1.1

2. Egenorganisering skaper bærekraftig suksess

2.1. Ingen fred uten ungdom

En storstilt ungdomssatsning knyttet til FNs bærekraftsagenda er nødvendig for å endre hvordan verden jobber med ungdom. En slik satsning kan bidra til å forhindre utenforskap og til å gjøre ungdom til positive aktører for fred og utvikling. I 2000 vedtok FNs sikkerhetsråd resolusjon 1325 om kvinner i krig og konflikt, og som fredsskapende kraft. Resolusjonen har vært svært viktig, og har bidratt til at kvinner har tatt en sentral rolle i verdens bærekraftige utvikling.

Nå kan en annen sikkerhetsrådsresolusjon sette preg på de neste årene. I 2015 vedtok FNs sikkerhetsråd resolusjon 2250 om ungdom, konflikt og radikaliserings. Den minner om resolusjon 1325 på en rekke områder, blant annet ved at den viser til ungdom som positive aktører for fredsbyggende arbeid, ikke bare et offer som må reddes.¹⁵ Resolusjonen er tydelig på at ungdom har en svært viktig rolle som deltakere i utviklingen av fredelige samfunn, og ikke minst i det forebyggende arbeidet mot krig og radikaliserings. Resolusjonen understreker viktigheten av at medlemsland utformer politikk og tiltak som lar ungdom bidra til fredsbyggende arbeid som også innebærer økonomisk og sosial utvikling.¹⁶ Det er viktig at stater og organisasjoner nå følger opp resolusjonen med handling, slik kvinneorganisasjonene og FNs medlemsland gjorde i kjølevannet av resolusjon 1325. Bare slik kan resolusjonen overleve, og få tyngde og relevans.

En stadig større andel av de væpnede konfliktene kjempes mellom ikke-statlige aktører. Ungdom er den største gruppen av krigere i disse konfliktene. Skal sikkerhetsrådets ambisjoner om å redusere ungdoms deltakelse i væpnede konflikter og begrense radikaliserings, samt FNs ambisjoner om å

skape en mer bærekraftig verden lykkes, må disse to initiativene ses i sammenheng. Å satse på ungdom i arbeidet med bærekraftsmålene handler om å sikre en sårbar gruppes rettigheter, forhindre fattigdom, skape økonomisk vekst og omfordeling, og å styrke demokratiet.

For ungdommens skyld

LNU definerer ungdomstiden som en overgangsperiode mellom barndom og voksenlivet. Definisjonen er ikke knyttet til alder, men i alle samfunn har man normer som i stor grad påvirker forventningene til når man skal være ferdig med ungdomstiden og tre inn i voksenlivet. Ofte er denne overgangen avgjørende for å få muligheten til å ta del i sentrale deler av samfunnet. Professor i antropologi Alcinda Honwana forklarer at i mange afrikanske land er det først og fremst når man har blitt voksen man kan danne familie og delta i samfunnet. Å bli anerkjent som voksen blir man derimot ikke før man har fått en jobb og etablert seg. Når en økende del av ungdomsbefolkningen ikke makter å etablere seg med en jobb, blir hele voksenlivet satt på vent og man får en utsatt eller avlyst overgang fra ungdom til voksen. Dette kan være svært belastende i samfunn som legger stor vekt på denne overgangen. Kollektivt kan dette føre til det Honwana omtaler som *waithood*, der en rekke mennesker i voksen alder «venter» på de elementene som vil gi fullverdig status som voksen og dermed utsikter til videre utvikling.¹⁷

For å få ungdom i arbeid må det utvikles strategier i samarbeid med de som faktisk skal inn i arbeidslivet. Lager man en strategi for utviklingen av arbeidsmarkedet må man inkludere ungdommen selv i denne strategien. Dette ser vi lite til. I den norske regjeringens forslag til arbeidslivsstrategi i utviklingspolitikken gjennom stortingsmelding 35 *Sammen om jobben*,¹⁸ mangler det henvisninger til hvilken rolle ungdom skal ha i å finne de gode løsningene for å skape arbeidsplasser. Dette til tross for at

ungdomsarbeidsledigheten er tre ganger så høy blant ungdom som i den øvrige befolkningen.

Samtidig som man utvikler politikk for å skape arbeidsplasser må man sørge for et relevant og likestilt utdanningssystem. Ungdom må kunne ta en utdanning som gir dem reelle muligheter til jobb og ikke tvinger dem ut i uformell sektor.¹⁹ Jenter og unge kvinner må også få de samme mulighetene til utdanning som gutter og unge menn. Jenter og unge kvinner vil fortsatt ikke fullføre utdanning uten et styrket fokus på seksuelle og reproduktive rettigheter og helse, trygg infrastruktur med skoleveier uten farer for kjønnsbasert vold, gode og verdige sanitetsforhold og ikke minst generell likestillingspolitikk.²⁰

For samfunnets skyld

Dersom man skal nå målene om økonomisk og bærekraftig vekst og omfordeling er historiens største ungdomsgenerasjon nøkkelen til suksess. Når andelen arbeidsføre i et land er større enn de som er avhengige av inntektene fra verdiskapningen, har man potensiale til å oppnå økonomisk utvikling. Dersom man kan utnytte dette potensiale får man det som omtales som demografisk utbytte.²¹

Mange av landene med størst ungdomsandel i dag er blant de fattigste i verden, men med de rette tiltakene kan de store ungdomskullene frigjøre overskudd og verdiskapning. Med målrettet politikk og investeringer i helse, utdanning og sosial kapital (som inkludering og tilgang til politiske beslutninger) er dagens store ungdomsgenerasjon en av gruppene med størst potensiale til å bevege land ut av fattigdom. Det antas at opp til en tredjedel av inntekstveksten i Øst-Asia mellom 1965 og 1990 er et resultat av et slikt demografisk utbytte.

For å utnytte potensialet i de store ungdomskullene må det tilrettelegges for en politikk som rustar ungdommen for arbeidsliv, innovasjon, verdiskapning og deltakelse. Det er avgjørende å etablere helsesystem

«Ungdom bør inkluderes i samfunnsutviklingen fordi det øker kvaliteten på demokratiet.»

med god oppfølging av både psykisk og fysisk helse, og som legger særlig til rette for å ivareta ungdoms seksuelle og reproduktive helse og rettigheter. Samsvar mellom utdanning og muligheter på arbeidsmarkedet vil kunne gjøre den store ungdomsgenerasjonen til en ressurs for økonomisk utvikling snarere enn en kostnad og en kilde til frustrasjon og urolighet. En nøkkel for å få til alt dette er å sørge for å inkludere ungdommen i utviklingen av politikken som må føres.

2.2. Ungdomsperspektivet

– en egeninteresse for andres interesser

Ungdoms rett til å delta i politikktutforming på en reell og meningsfull måte er forankret i FNs menneskerettigheter og Barnekonvensjonen. Dette skal ikke i seg selv være årsaken til slik medvirkning. Ungdom bør inkluderes i samfunnsutviklingen fordi det øker kvaliteten på demokratiet.

15. SCR2250 (2015)

16. ibid.

17. Honwana (2013)

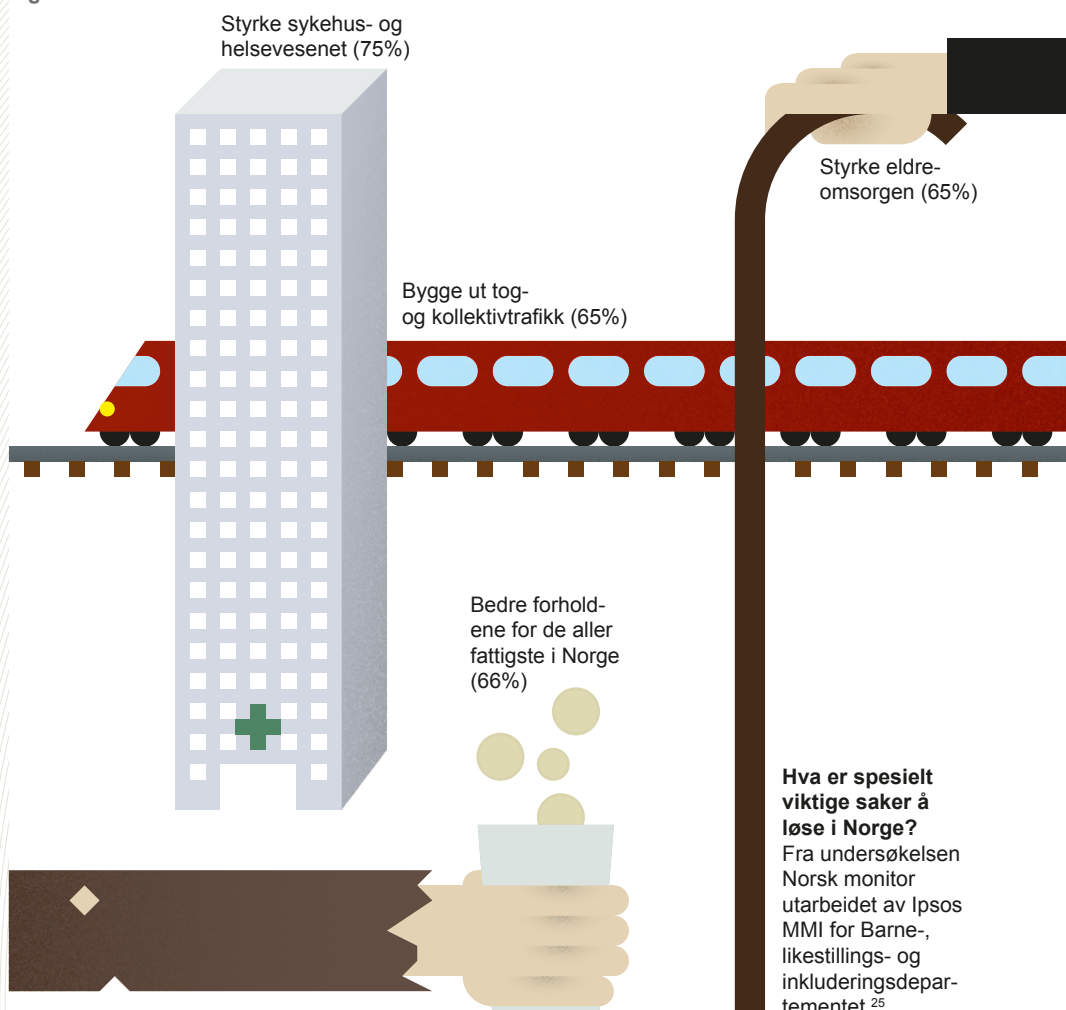
18. Meld. St. 35 (2015)

19. ibid.

20. UNFPA (2014)

21. ibid.

Figur 1.2

Ungdom har bevist at de står i første linje for å skape forandring, blant annet gjennom den arabiske våren.²² Ungdom har også bevist at de i større grad enn andre interessegrupper engasjerer seg for samfunnet som helhet.²³ Ungdoms egentlige interesse er å sikre at hele samfunnet er rustet til å ta imot deres generasjon. Det er derfor mulig å anta at beslutninger tatt av demokratier som inkluderer ungdom vil føre til en mer helhetlig og rettferdig politikk.

Å inkludere ungdom i politiske prosesser gir en merverdi utover å utvide demokratiet.

Ungdomsperspektivet tilfører samfunnsdebatten en dimensjon man i mindre grad finner hos andre interessegrupper. Ungdom er ikke nødvendigvis opptatt av ett bestemt saksfelt, slik for eksempel kvinnebevegelsen eller urfolksorganisasjoner er. Et kjennetegn ved ungdomsorganisasjoners politiske engasjement er at det i stor grad retter seg mot annet enn det som tradisjonelt oppfattes som «ungdomsspørsmål». Tallene fra Norsk monitors ungdomsundersøkelse fra 2014 viser at ungdom engasjerer seg bredt for hele samfunnet (se figur 1.2).²⁴

Ungdom kan vanskelig la seg defineres ut ifra alder, ettersom det er svært store kulturelle variasjoner knyttet til begrepet. Man kan derimot definere ungdom som en fase mellom barn og voksen, som i stor grad innebærer perioden man går fra skole til arbeid og fra å være mottaker til å være en aktiv deltaker og bidragsyter i samfunnet. Selv om det alltid vil være en konstant ungdomsgruppe i et samfunn, dannes den av individer som i relativt korte perioder omfattes av definisjonen.

En fellesnevner for all ungdom er at de ikke kommer til å være ungdom for alltid, og at ungdomstiden først og fremst er en overgang til noe mer permanent. Felles for svært mange av disse igjen er at de ikke med sikkerhet kan si hvem de er, hva de gjør og hvilke behov de vil ha når de trer ut av ungdomsfasen og inn i voksenlivet. Det vil derfor være i ungdoms egeninteresse å sørge for at mest mulig av samfunnet er tilrettelagt for et best mulig liv, uansett hvordan livet blir videre.²⁵

LNU mener ikke at ungdom skal inkluderes fordi de er fremtidens ledere eller må læres opp i systemet. Det er heller ikke utelukkende slik at ungdom bør inkluderes i en mer tradisjonell deltakelsestankengang om at de vet selv hvor skoen trykker på typiske ungdomsspørsmål. For at vi skal ha et vel-fungerende demokrati, må det være rom for at alle kan delta, og ungdom bør inkluderes fordi det ligger i ungdomsorganisasjoners natur å jobbe for hele samfunnet. Ungdom blir en aktør i samfunnsdebatten svært nær den ideelle samfunnsutviklingen filosofen Rawls presenterte med sitt uvitenhetsslør. Det perfekte samfunn kan kun skapes dersom de som bestemmer samfunnsorganiseringen gjør dette før de selv tar del i samfunnet, uten å vite hvor i samfunnet de ender opp.²⁶ Samtidig som andre interessegruppers unike erfaringer på sitt felt er verdifulle i samfunnsutviklingen, så er ungdommens naturlige uvitenhetsslør ungdomsmedvirkningens virkelige merverdi.

2.3. Sivilsamfunn er avgjørende for godt styresett og bærekraftig utvikling

Demokrati og deltakelse er viktig for å skape utvikling for alle. Deltakelse fra sivilsamfunnet bidrar til bedre og mer effektiv iverksettelse av myndigheters og andre aktørers utviklingspolitikk. Gjennom å fungere som vaktbikkjer i oppfølgingen av utøvende myndigheter er ikke-statlige organisasjoner en elementær del av et godt styresett. Det finnes mange ulike definisjoner på hva godt styresett er, men det er likevel relativt stor enighet om at det innebærer en styringsmodell som er deltakende, gjennomslutlig og ansvarliggjort.²⁷

Sivilsamfunnet har en svært viktig rolle som talerør for målgrupper og rettighetshavere i bærekraftsagendaen. I et bærekraftig demokrati spiller organisasjoner også en viktig rolle som skoler i demokrati. Dette gjelder særlig for ungdomsorganisasjoner der svært mange ungdommer får sine første møter med demokratiske prosesser. Ungdom lærer hvordan man må arbeide innenfor demokratiske spilleregler for å få gjennomslag for sine saker.²⁸ Samfunn med politisk handlingsrom for ungdomsorganisasjoner skaper engasjerte borgere med respekt for og kompetanse om demokratiet. I norsk utviklingspolitikk understrekes det at «demokratisk styresett fører til langsiktig og bærekraftig fattigdomsreduksjon samtidig som sentrale menneskerettigheter ivaretas».²⁹

Et helt sentralt element av FNs nye bærekraftsmål er at de er universelle. Hver eneste regjering er ansvarlig for at bærekraftsagendaen implementeres i sitt respektive land. En slik nasjonal implementering er svært avhengig av et sterkt sivilsamfunn som kan følge opp som en samarbeidspartner. I tillegg vil sivilsamfunnet kunne gi et alternativt bilde i rapporteringen av innsats og måloppnåelse, gjennom å være en vaktbikkje til myndighetenes arbeid.

- 22. Honwana (2013)
- 23. LNU (2014)
- 24. Ipsos MMI (2014)
- 25. Seland (2014)
- 26. Malnes og Midgaard (2009)
- 27. Verdensbanken
- 28. LNU (2012a)
- 29. Norad (2015)

Russisk samarbeid: Natur og ungdoms samarbeidsprosjekt med den russiske ungdomsorganisasjonen Priroda i Molodezh (PiM) har fått støtte fra LNU Demokratimidlene.

FOTO: NATUR OG UNGDOM

3. Internasjonalt ungdomsarbeid som politisk verktøy

Det er et uttalt norsk utenrikspolitisk mål om å bidra til å oppnå bærekraftig utvikling i hele verden, i tillegg til den innsatsen Norge skal gjøre på hjemmebane. For Norge vil en egen ungdomssatsning være et kostnadseffektivt og helt nødvendig verktøy for både å nå bærekraftsmålene her hjemme og å bidra til at resten av verden når dem.

Politiske mål nås dersom man iverksetter den riktige politikken. I en omfattende politisk agenda som bærekraftsagendaen er det nødvendig å hente frem en rekke forskjellige og varierte tiltak fra den politiske verktøykassa. Dagens demografiske situasjon gir et tydelig signal om at historiens største ungdomsgenerasjon må tas på alvor. Evalueringer av internasjonale ungdomssatsninger viser i tillegg at det vil være lurt og kostnadseffektivt å benytte seg av ungdommen for å nå politiske mål.

3.1. Norske erfaringer med ungdomssamarbeid i Øst-Europa

Etter Sovjetunionens fall hadde norske myndigheter en tydelig demokratiseringsagenda i sitt engasjementet i de tidligere østblokklandene. Sentralt i behovsanalysen den gang var at det manglet bærekraft i sivilsamfunnet i de nye uavhengige landene. Et nyskapende, men skjært sivilsamfunn representerte i større grad nye løsninger frie fra tidligere kommunistiske maktstrukturer og var derfor et naturlig satsningsområde.³⁰ Norge valgte i dette arbeidet å satse på ungdomsorganisasjoner som en viktig sivilsamfunnsaktør i demokratibyggning. En slik orientering mot ungdomsorganisasjoner fant også sted i andre lands innsats for demokratisering i Øst-Europa post-Sovjet. I USAIDs strategi for Øst-Europa ble det understreket at demokratiseringen ikke kan gjennomføres uten at ungdom har eierskap til prosessene.

Dette oppnås ved at ungdom inkluderes og opplever at forandringene faktisk kommer dem selv til gode.³¹

I denne konteksten finansierte Utenriksdepartementet i 1994 opprettelsen av den nye støtteordningen Demokratimidlene.³² Målet med støtteordningen var å «bidra til en grunnleggende omstrukturering i landene i Øst-Europa», og støtteordningen rettet seg mot prosjekter i Baltikum, Polen og Nordvest-Russland. Behovet for demokratisering og verdien av sterke frivillige og demokratiske organisasjoner stod også sentralt i norsk Balkan-politikk i etterspillet etter krigene på 90-tallet.³³ I sammenheng med den økte innsatsen overfor Balkan fra slutten av 90-tallet opprettet Utenriksdepartementet støtteordningen Balkanmidlene og gav forvaltningsansvaret til LNU.

LNU Demokratimidlene inkluderer i dag både de opprinnelige Demokratimidlene og Balkanmidlene. Mens de baltiske landene og Polen fra og med 2005 ble omfattet av finansieringsordningene innenfor EØS, og således tatt ut av støtteordningen, ble Hviterussland og Ukraina innlemmet som prioriterte mottakerland i 2002. Moldova og de kaukasiske republikkene Georgia, Armenia og Aserbajdsjan ble innlemmet i 2006. Siden 2007 har støtteordningens hovedmål vært «å styrke barne- og ungdomsorganisasjoner sin rolle i oppbygging av bærekraftige sivile samfunn.» Endringen i hovedmålet innebar en realitetsorientering av hovedformålet til støtteordningen i forhold til den tidligere målsettingen om at støtteordningen skulle føre til «en grunnleggende omstrukturering i landene i Øst-Europa».

LNU Demokratimidlene er fortsatt et viktig verktøy i Norges politiske innsats for å styrke demokrati i Øst-Europa. Da det er lite sannsynlig at man kan kreditere støtteordningens småskalaprojekter direkte til demokratiutviklingen i regionen, har det vært mer hensiktsmessig å måle

30. Skedsmo (2008)

31. USAID (2004)

32. Skedsmo (2008)

33. Mld. St. 13 (2000)

«Erfaringsutveksling, nye ideer og kreativitet skaper nye rom for medvirkning.»

resultater på organisasjonsnivå med en type endringsteori til grunn. Med endringsteori mener vi sammenhengen mellom tiltak og mål. Støtteordningens hovedmål om å styrke ungdomsorganisasjoner fører til organisasjonenes økte evne til å nå sine egne politiske mål. Dette gjør organisasjonene i stand til å drive effektiv politisk påvirkning, som er en grunnleggende oppgave for sivilsamfunnet i et moderne demokrati.³⁴

3.2. En utviklingspolitisk agenda

De siste 15 årene har vært en sped begynnelse på ungdomsarbeid i den utviklingspolitiske agendaen. Norge, Sverige og Danmark har tatt initiativ til å benytte seg av det store engasjementet for utviklingsspørsmål blant ungdom i bistandsarbeidet og utviklingspolitikken. Når Norge nå starter arbeidet med bærekraftsagendaen er det viktig å se på hva som har fungert godt, og hvilke erfaringer vi kan bruke i arbeidet med å inkludere ungdom i bærekraftsagendaen.

Dansk suksess med politiske resultater

Danske myndigheter har i en årrekke bevilget midler til samarbeid mellom danske ungdomsorganisasjoner og deres partnere i andre land, særlig i ODA-godkjente land³⁵ og i Midtøsten og Nord-Afrika. Den økonomiske støtten har vært forvaltet via Dansk Ungdoms Fællesråd (DUF), LNUs danske søsterorganisasjon. I 2015 ble resultatene av støtteordningenes prosjekter mellom

2006 og 2013 evaluert av det uavhengige konsulentbyrået Konsulentnetværket. Evalueringen kommenterer at støtteordningen har hatt overraskende og positive resultater på samfunnsnivå.³⁶ Til tross for den begrensede størrelsen på de aktuelle prosjektene finner den tydelige sammenhenger mellom prosjektene og samfunnsendring i de aktuelle landene. I flere land viser evalueringen at ungdomsorganisasjonene i prosjektene har bidratt til endret politikk på nasjonalt nivå gjennom politisk påvirkningsarbeid. Dette skjer selv der organisasjonsbygging har vært uttalte hovedmål for prosjektene.

Ungdomssamarbeid har ført til økt gjennomslagskraft for de involverte organisasjonene, noe som har gjort tidligere mindre sannsynlige politiske gjennomslag mulige. Den økte gjennomslagskraften kommer som resultat av utvikling av formelle og uformelle demokratiske strukturer i organisasjonene som følge av prosjektenes fokus på systematisk organisasjonsutvikling.³⁷

Ungdomsorganisasjonene har i tillegg til å oppnå politiske resultater, bidratt til å utvikle demokratisk styresett i landene prosjektene har funnet sted. Gjennom å være synlige ressurser for beslutningstakere blir de invitert inn i rom for medvirkning. Ved å bruke disse rommene vil organisasjonene hele tiden utvide dem. Evalueringen fra Danmark viser også at organisasjonene gjennom erfaringsutveksling, nye ideer og kreativitet skaper nye rom for medvirkning. På denne måten

bidrar ungdomsorganisasjonene til å utvide det demokratiske handlingsrommet samtidig som de opererer innenfor demokratiske spilleregler.

Norske resultater

Støtteordningen LNU Ungdomsbevilgningen Nord/Sør har vært finansiert av Norad. Med endringene i Norads retningslinjer og krav om bl.a. å kunne rapportere i hvilken grad tiltaket har oppnådd effekt for målgruppen (inkludert redusert fattigdom), vurderte LNU det i 2015 slik at det ikke var mulig å fortsette med støtteordningen. Det viste seg svært vanskelig å drive med småskala ungdomspartnerskap dersom man konkret måtte rapportere på kvantitative resultater på makronivå som for eksempel reduksjon av fattigdom.³⁸

Til tross for utfordringer med å kunne vise til resultater gjennom rapporteringskravene til Norad er det mulig å argumentere for at den type prosjekter som har fått støtte gjennom støtteordningen likevel har hatt en betydelig utviklingseffekt. Småskala-prosjekter skaper resultater på politisk- og utviklingsnivå. Dette har kommet tydelig frem i rapportering fra støtteordningens prosjekter. I et av prosjektene har Unge Venstre og deres partnere i Midtøsten og Nord-Afrika jobbet med internasjonale seminarrekker. Den kontinuerlige utviklingen av felles resolusjoner med klart definerte mottakere har bidratt til å sette politisk agenda både i landene organisasjonene opererer, så vel som i deres globale paraply International Federation of Liberal Youth (IFLRY). Slik har små summer bidratt til både utvikling og utøving av politikk på både nasjonalt og globalt nivå.³⁹

Bærekraft i ungdomssatsningen i Sverige

Landsrådet for Sveriges ungdomsorganisasjoner (LSU) jobber med bærekraftsmålene gjennom sitt internasjonale partnerprosjekt finansiert av Forum Syd. Global Action Local Empowerment (GALE) er et prosjekt

med partnere i 8 land, og LSU har inkludert deltakere fra prosjektet i sitt arbeid opp mot den svenske regjeringen. De planlegger felles kampanjer med partnerorganisasjonene, og disse kan også søke LSU om penger til å gjennomføre prosjekter knyttet til bærekraftsmålene. Prosjektet skal også trene totalt 16 ungdomsambassadører fra partnerorganisasjonene. Målet er at disse skal drive informasjonsarbeid og trening hjemme i sine organisasjoner og bidra til økt evne for organisasjonene til å jobbe med implementering og politisk påvirkning knyttet til bærekraftsmålene.

Skandinavisk lærdom

De nevnte erfaringene fra Danmark er interessante fordi DUF og LNU har mange likhetstrekk når det gjelder forvaltningsansvar og kompetanse. Både DUF og LNU forvalter støtteordninger på vegne av staten og bevilger til ungdomsorganisasjonenes samarbeidsprosjekt sammen med sine internasjonale partnere. Evalueringen peker på en klar sammenheng mellom organisasjonsutvikling, demokratisk styresett og utvikling.⁴⁰ Evalueringen viser tydelig at ungdomssamarbeid fører til politiske resultater, ikke på tross av at de er ungdom, men fordi de er ungdom. I Norge er det vanskelig å vise til resultater fordi vi ikke har gjennomført en tilsvarende evaluering, samtidig som prosjektene har vært for små og hatt en endringssteori som ikke er kompatibel med resultatene Norad krever. Det er likevel mulig å trekke slutningen fra evalueringen av DUFs prosjekter og egenrapportering fra prosjektene om at småskala prosjekter kan føre til politiske resultater og bidra til et bærekraftig demokrati. Erfaringene på svensk side skiller seg ut, siden LSU selv har direkte partnerskap med lignende organisasjoner.

34. Holm-Hansen (2013)

35. OECD vedtar lister over land som er godkjente mottakere av bistand fra medlemslandene (ODA = Official Development Assistance)

36. Konsulentnetværket (2015)

37. *ibid.*

38. Østerdal (2016)

39. Unge Venstre (2014)

40. Konsulentnetværket (2015)

Prosjektert: Bærekraftsmålene dekorerer FNs hovedkvarter i New York.

FOTO: UNITED NATIONS PHOTO

Dette er snakk om organisasjoner med større nedslagsfelt i sine respektive land og dermed ikke like småskala. Særegent for det svenske prosjektet er også antallet land organisasjonene i samarbeidet kommer fra. Det er likevel åpenbart at målet og endringsteorien som ligger til grunn er svært lik med de øvrige to landene, og at organisasjonsutvikling gjør organisasjoner bedre rustet til å oppnå resultater og det styrker demokratiet og utviklingen.

3.4 Ungdomsmedvirkning – et politisk tema

For at ungdom skal ha en meningsfull rolle i arbeidet med bærekraftsmålene må de være med både som implementerende kraft (nasjonalt) men også i oppfølgingen av målene (globalt). Ungdom bidrar allerede i en rekke FN-prosesser gjennom ungdomsdelegatordningen, og i fora som FNs Major Group for Children and Youth. Gjennom ordningene bidrar ungdom som pådriver, informasjonskanal og vaktbikkje. Norske myndigheter og LNU har historie helt tilbake til 1971 med å samarbeide om ungdomsmedvirkning i Norges arbeid opp mot FN.⁴¹ Over 100 ungdomsdelegater har vært inkludert i forskjellige norske FN-delegasjoner de siste 45 årene. Delegatordningen varierer fra departement til departement, men en fellesnevner er at den oppleves som meningsfull for norske barne- og ungdomsorganisasjoner.

FN utfordrer alle medlemsland til å inkludere ungdom i sine offisielle delegasjoner og de departementene LNU har samarbeid med gir tilbakemeldinger om at dette gir en merverdi i form av kunnskap, løsninger, informasjonsflyt og nye nettverk.⁴² LNU mener at ungdomsdelegater vil være et viktig bidrag i den globale oppfølgingen av bærekraftsmålene frem mot 2030.

LNUs rapport *På verdas talarstol* fra 2012, vurderer hvorvidt delegatordningen har vært vellykket ut ifra grad av reell ungdomsmedvirkning og politisk gjennomslag.

Rapporten konkluderer med svært varierende grad av inkludering av ungdommen i det faktiske arbeidet til departementene LNU har avtaler med. I etterkant av rapporten har det heldigvis skjedd en positiv utvikling i dette samarbeidet. En gjennomgående utfordring knyttet til ungdomsdelegatordningen er manglende mulighet for ungdomsdelegatene å delta i de viktige prosessene opp mot møtene, og i arbeidet med implementering i etterkant av vedtak. Rapporten tilskriver likevel ungdomsdelegatprogrammet synlige politiske resultater. Delegatordningen har ført til både konkrete resultater i vedtatte resolusjoner så vel som utvidelse og fornying av norske posisjoner gjennom taler og uttalelser ungdomsdelegatene har skrevet og holdt i samarbeid med myndighetene. At ungdomsdelegatene også har sine egne internasjonale ungdomsnettverk med kanaler inn til andre delegasjoner har gitt myndighetene flere diplomatiske strenger og spille på.⁴³

LSU samarbeider med svenske myndigheter om ungdomsdelegater også til FNs arbeid med bærekraftsmålene. I 2016 skal den svenske delegasjonen til FNs High Level Political Forum (HLPF) ha med en ungdomsdelegat utvalgt av LSU. HLPF er i følge FNs generalsekretær en viktig arena for den globale oppfølgingen av bærekraftsmålene og skal være bærebjelken for det multilaterale samarbeidet for å nå målene innen 2030. HLPF blir en sentral arena for bærekraftsmålenes oppfølging, der landene skal rapportere og gå gjennom tiltak og oppnådde resultater, samt legge føringer for videre implementering.⁴⁴

Samarbeid

LNU har samarbeidet med følgende departement om ungdomsrepresentasjon i norsk innsats opp mot FN:

- Med utenriksdepartementet i FNs Generalforsamlings 3. komité siden 1971
- Med klimadepartementet i FNs klimakonvensjon (UNFCCC) siden 2009
- Med kommunal og moderniseringsdepartementet og utenriksdepartementet i UN-Habitats styrestruktur (Governing Council) siden 2008.
- Med kunnskapsdepartementet i UNESCOs Generalkonferanse siden 2007.

41. LNU (2012b)

42. Østerdal (2016)

43. LNU (2012b)

44. Ki-Moon (2016)

4. Anbefalinger for inkludering av ungdom

4.1 To initiativ for helhetlig ungdomssatsning på bærekraft

Norge har forpliktet seg til bærekraftsmålene. Statsminister Erna Solberg sa i sin tale til FN da bærekraftsagendaen ble vedtatt i 2015 at Norge skal gjøre sitt ytterste, både på hjemme- og bortebane for å følge opp agendaen og nå målene innen 2030. Denne rapporten viser at for at dette arbeidet skal lykkes er det helt nødvendig å inkludere ungdom i det. Dersom ungdom inkluderes på en reell og meningsfull måte viser erfaringer fra lignende initiativ for ungdomsmedvirkning at det kan gi gode resultater, både i implementering og politisk oppfølging. LNU foreslår derfor to tiltak:

1. Utenriksdepartementet oppretter en støtteordning for ungdomssamarbeid med målsetting om å bidra til bærekraftsmålene.
2. Utenriksdepartementet inkluderer en ungdomsdelegat i departementets oppfølging av bærekraftsmålene i FN.

Dette er to tiltak som utfyller hverandre, og til sammen utgjør en mulighet til en helhetlig norsk ungdomssatsning for å nå bærekraftsmålene. Tiltakene bygger på en forståelse av at ungdom bør inkluderes i både planlegging, implementering og oppfølging av bærekraftsmålene. En delegatorldning vil sikre at ungdom kan bidra i oppfølgingen av målene globalt, mens støtteordningen vil bidra til at ungdom kan delta i implementering av bærekraftsmålene nasjonalt. Disse tiltakene anerkjenner det store potensialet i ungdom som en positiv aktør og katalysator for utvikling, samtidig som ungdom er en utsatt gruppe som trenger særskilte tiltak for å bli ivaretatt av bærekraftsmålene.

LNU og Utenriksdepartementet har lang erfaring med slike programmer. Det vil være

både lurt og nødvendig for LNU og Utenriksdepartementet å videreutvikle tiltakene i fellesskap.

4.2. Støtteordning for ungdoms-samarbeid om bærekraftsmålene

En støtteordning der ungdom samarbeider med ungdom om bærekraftsmålene vil kunne gi norske ungdomsorganisasjoner og deres internasjonale partnere en mulighet til å øke sin innsats for bærekraftsmålene. Det vil være et prosjekt med en tydelig agenda og sannsynlige resultater, og med høy grad av kostnadseffektivitet.

Overordnet må støtteordningen være et prosjekt knyttet til implementeringen av bærekraftsmål 17. Målet understreker behovet for å revitalisere globale partnerskap for å nå de øvrige målene. Både delmål 17.9 om kapasitetsbygging i Nord-Sør-relasjoner og delmål 17.17 om at myndigheter bør søke samarbeid med ikke-statlige aktører i implementeringen vil danne grunnlaget for denne ordningen.

Partnerskap mellom ungdomsorganisasjoner på tvers av landegrenser og verdensdeler skaper politiske endringer. Samarbeidet styrker organisasjonenes politiske gjennomslagskraft og dermed styrkes demokratiet og de politiske beslutningene i samfunnet.

Målsetting

Hovedmålet med støtteordningen vil være å styrke ungt sivilsamfunn og deres mulighet til å påvirke politiske beslutninger knyttet til bærekraftsmålene. Dette betyr at støtteordningen gir støtte til samarbeidsprosjekter som fokuserer på organisasjonsutvikling, og som har et element av politisk påvirkning sentralt i prosjektbeskrivelsen.

Samarbeid mellom ungdomsorganisasjoner med organisasjonsutvikling og politisk påvirkning som mål viser seg å være et effektivt virkemiddel for å oppnå politiske resultater på nasjonalt nivå, samtidig som det utvider det demokratiske spillerommet. Statlige bevilgninger til en støtteordning som

«Partnerskap mellom ungdomsorganisasjoner på tvers av landegrenser og verdensdeler skaper politiske endringer.»

finansierer og skaper rom for ungdomssamarbeid er en kostnadseffektiv metode som gir resultater for bærekraftsmålenes overordnede mål om demokrati og utvikling.

Et viktig premiss for støtteordningen må være at prosjektene som får støtte inneholder en målrettet plan for å jobbe med bærekraftsmålene. Dette sikrer at ordningen blir en del av den større planen til regjeringen for bærekraftsmålene. Det vil også skape større engasjement og konkrete handlingsalternativer for ungdomsorganisasjoner som ønsker å bidra til bærekraftsmålenes oppnåelse.

Resultatmåling ut ifra en felles endringsteori

LNU bør, i samarbeid med Utenriksdepartementet, utvikle en metode for resultatmåling knyttet til støtteordningen. Metoden må ta utgangspunkt i ordningens mål om organisasjonsutvikling og politisk påvirkningsarbeid knyttet til bærekraftsmålene. Det vil være nyttig å se til erfaringer fra lignende arbeid i Skandinavia og utvikle en type endringsteori som beskriver veien mellom de konkrete målsettingene i prosjektene på mikronivå og de større strukturelle endringene på makronivå.

4.3 Ungdomsdelegat i Norges globale oppfølging av bærekraftsmålene

En ungdomsdelegatordning vil innebære et samarbeid mellom Utenriksdepartementet og LNU for å sikre en ungdomsrepresentant i norske delegasjoner til bærekraftsmålenes

strategi- og oppfølgingsarbeid i FN. Dette vil være en oppfølging fra Norge sin side av oppfordringen fra FNs generalforsamling om å inkludere ungdomsdelegater i lands respektive delegasjoner til FN-møter.

Ungdomsdelegaten blir en del av den norske delegasjonen til HLPF og eventuelt andre relevante internasjonale møter Norge deltar i for å følge opp bærekraftsagendaen. Ungdomsdelegaten blir også inkludert i arbeidet med de nasjonale rapportene som FN oppfordrer medlemslandene til å levere inn.

Målsetting

Målsettingen bør være å øke kvaliteten på Norges bidrag i den globale oppfølgingen av bærekraftsmålene og å sikre at ungdom blir hørt i arbeidet i tråd med prinsippet om «leave no one behind» fra bærekraftsagendaen.

Selvstendighet og inkludering

For å sikre reell og meningsfull ungdomsmedvirkning må ungdomsdelegaten bli valgt av og stå til ansvar for ungdom. LNU har lang erfaring med å administrere utvelgelse, og har forankring blant norske ungdomsorganisasjoner. Ungdomsdelegaten må være norsk ungdoms representant i den norske delegasjonen, og må inkluderes tilstrekkelig i delegasjonen både hva informasjon og mulighet til å delta i prosessene angår. Ungdomsdelegaten bør også ha formell status som en del av delegasjonen og representere Norge i møte med FN.

Litteraturliste

A/res/70/1 (2015): *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Resolusjon vedtatt av FNs 70. generalforsamling.

FN (2013): *The Millennium Development Goals Report*. Rapport <http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/report-2013/mdg-report-2013-english.pdf>

SCR2250 (2015): *Resolution 2250. Adopted by the Security Council at its 7573rd meeting, on December 9 2015*. Resolusjon vedtatt av FNs Sikkerhetsråd. <http://www.un.org/press/en/2015/sc12149.doc.htm>

Holm-Hansen, Jørn (2013): *Russian and Norwegian Environmental Youth Activists Cooperating*. Evaluering gjort av NIBR for Natur og ungdom.

Ipsos MMI (2014): Norsk monitor 2013-2014: *Slik er ungdommen*. Utarbeidet for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/foa/slik_er_ungdommen.pdf

Ki-Moon, Ban (2016): *Report of the Secretary-General on critical milestones towards coherent, efficient and inclusive follow-up and review at the global level*. FNs generalsekretærs rapport til generalforsamlingen. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A%2070/684&Lang=E

Konsulentnetværket (2015): *Effektvurdering af projekt- og menapuljerne*. Evaluering for DUF.

LNU (2012a): *Ungdomsorganisasjoners rolle i demokratit utvikling og styrking av sivilsamfunnet*. Rapport.

LNU (2012b): *På verdas talarstol*. Rapport.

LNU (2014): *Med rett til å delta*. Rapport.

Malnes, Raino og Knut Midgaard (2009): *Politisk tenkning*. Universitetsforlaget, Oslo.

Mid. St. 13 (2000): *Hovedtrekk i fremtidig bistand til landene i Sørøst-Europa*. <https://www.regjeringen.no/no/no/dokumenter/stmeld-nr-13-1999-2000-/id192650/?ch=5>

Mid. St. 10 (2015): *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken*. <https://www.regjeringen.no/contentassets/261f255d028b42cab91ad099ee3f99fc/no/pdfs/stm201420150010000dddpdfs.pdf>

Mid. St. 35 (2015): *Sammen om jobben – næringsutvikling innenfor utviklingssamarbeidet*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-35-20142015/id2423253/>

Norad (2015): *Demokrati*. Artikkel på Norads nettsider <https://www.norad.no/tema/demokrati-og-styresett/demokrati/>

Seland, Stian (2014): *Menneskerettigheter og ungdom*. Artikkel på Venstres nettsider <https://www.venstre.no/artikkel/2014/02/13/menneskerettigheter-og-ungdom/>

Skedsmo, Pål Wilter (2008): *Evaluering av støtteordningen LNU Demokratimidlene*. Rapport.

UNDP og Inter-Parliamentary Union (2012): *Global parliamentary report: The Changing Nature of Parliamentary Representation*. <http://www.ipu.org/pdf/publications/gpr2012-full-e.pdf>

UNFPA (2014): *The Power of 1.8 Billion. Adolescents, youth and the transformation of the future – state of the world population*. Rapport.

Unge Venstre (2014): *Expanding Liberal Cooperation*. Rapport til LNU Ungdomsbevilgningen Nord/Sør.

USAID (2004): *The hope of tomorrow*. Rapport.

Verdensbanken: *What is Governance?* Verdensbankens nettsider <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/MENAEXT/EXTMNA REGTOPGOVERNANCE/0,,contentMDK:20513159~pagePK:34004173~piPK:34003707~theSitePK:497024,00.html>

Ødegård, Guro (2010): *Motløs ungdom? Nytt engasjement i et gammelt demokrati*. Avhandling, Institutt for Samfunnsforskning, Oslo.

Andre kilder:

Honwana, Alcinda (2013): *Youth Waithood an protest movements in Africa*. (Foredrag). <http://africanarguments.org/2013/08/12/youth-waithood-and-protest-movements-in-africa-by-alcinda-honwana/>

Østerdal, Martin Ulvestad (2016). Intervju.

1/4 av
verden er
ungdom

